

LASSÁNYI GÁBOR

RÓMAI KATONAI DIPLOMA TÖREDÉKE
AQUINCUM POLGÁRVÁROSBÓL

2014 nyarán intenzív műszeres leletfelderítést kezdtünk meg Aquincum municipiumának nyugati részén, a Budapest – Szentendre HÉV vonal sínjeitől nyugatra.

A munkák fő célja az volt, hogy a fémkeresős műszerek megjelenése óta rendszeresen illegális kincskeresők által bolygatott területen legyűjtsük és szisztematikusan dokumentáljunk minden felszíni leletet. A munkák az Nemzeti Kulturális Alap támogatásával folytak. A területen korábban az Osztrák Régészeti Intézet munkatársai Stefan Groh és Helga Sedlmayer 2011-ben végeztek¹ geofizikai felmérést.²

A TÁRGY

A területen 2014 júniusában egy apró római diplomatöredék is előkerült. A jó minőségű bronzból készült, mindkét oldalán feliratot tartalmazó, sötétzöld patinával borított lemez 2 × 1,3 cm méretű, 0,1 cm vastag. Az első oldal bal sarkán keskeny függőleges keretező vonal fut végig.³ A lemez egy katonai diploma első táblájának bal felső része.

TABELLA I. EXTRINSECUS

[- - -]
IMP[- - -]
NI[- - -]
II D[- - -]
POT[- - -]
POT[- - -]
EQVI[- - -]

¹ GROH et al. 2014.

² A projekt vezetője Zsidi Paula volt, a terepi munkákat a cikk írója koordinálta. A fémkeresős kutatás nagy részét Sándor Lajos végezte, de több önkéntes amatőr kutató is segítette munkánkat.

³ LANG 2012.

TABELLA I. INTUS

[- - -]CAES M [- - -]
[- - -]ONT MA[- - -]
[- - -]JES L[- - -]

Bár a császári titulátúra nagyon hiányosan maradt meg, a megmaradt betűk szerencsés módon lehetőséget teremtettek arra, hogy azt nagyobb bizonytalanság nélkül rekonstruálhassuk. Az előlapon megmaradt 4. és 5. sorban szereplő POT szótöredék egyértelműen meghatározza, hogy két császárról van szó, mégpedig Marcus Aurelius és Lucius Verus társuralkodókról. Ennek alapján az elveszett sorok is kiegészíthetők az alábbi módon:

TABELLA I. EXTRINSECUS

1. [Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) Armeni(acus)]
2. [pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) XVIII imp(erator) II co(n)s(ul) III et]
3. IMP(erator) [Caes(ar) L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus) Arme-]
4. NI[acus trib(unicia) pot(estate) IIII imp(erator) II proco(n)s(ul) co(n)s(ul)]
5. II D[ivi Antonini f(ilii) divi Hadriani ne]
6. POT[es divi Traiani parthici prone]
7. POT[es divi Nervae abnepotes]
8. EQVI[tibus et pediti]bus qui militaverunt in]

TABELLA I. INTUS

1. [Im]P(erator) CAES(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) Armeni(acus)]
2. [p]ONT(ifex) MA[x(imus) trib(unicia) pot(estate) XVIII imp(erator) II co(n)s(ul) III et]
3. [Imp(erator) Ca]ES(ar) L(ucius) [Aurelius Verus Aug(ustus) Armeni(acus)]

1. kép. A katonai diploma lelőhelye

KELTEZÉS

A tábla pontos datálását segíti az előlap ötödik sorában megmarad II. konzuli év, amely Kr. u. 161 és 167 közé keltezi azt, és ezt tovább szűkíti a 4. sorban szereplő Armeniacus jelző, amelyet 164 ősze után viseltek a társuralkodók. A császárok titulaturája 165 nyár végétől Parthicus max(imus) és a 166 nyarától a Medicus jelzővel egészült ki.⁴ A tábla kiszerkeszthető szerkezete alapján azonban nem tartjuk valószínűnek, hogy ezek a viszonylag hosszabb karaktorsorból álló jelzők szerepeltek volna a szövegben, így legvalószínűbb, hogy dokumentumot 163 ősze és 165 nyara közé keltezhetjük, esetleg tágabban 166 végéig.

PÁRHUZAMOK

A dokumentum töredékből csak a császári titulúra egy kis része maradt meg, így sajnos nem,

tudjuk, hogy melyik provinciában szolgáló, mely csapattestek voltak abban eredetileg megnevezve. Pannonia területéről több azonos korú katonai diploma ismert a szakirodalomban. Az egyik egy 163-ra keltezett darab Briogetioból,⁵ a másik egy ismeretlen magyarországi lelőhelyű, 163-164-re keltezett példány.⁶

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Aquincum polgárvárosának nyugati felében most talált katonai diplomatöredék Marcus Aurelius és Lucius Verus társuralkodásának idejére, azon belül is Kr. u. 163 és 165, esetleg 166 közé keltezhetjük. Ez a második katonai diploma töredék Aquincum polgárvárosának területéről származik. Az elsőt, amely 211-re datálható, 1899-ben találták a Papföldi ásatásokon.⁷

⁵ LŐRINCZ 1980

⁶ LŐRINCZ 1996. 259-261.

⁷ KUZSINSZKY 1900. 167. (CIL XVI, 136.)

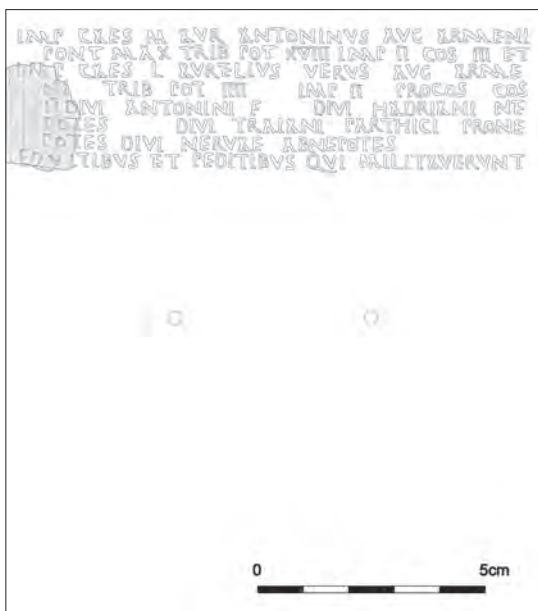
⁴ KIENAST 2009. 144.

2. kép. A diploma külső oldala (Fotó: Komjáthy P.)

3. kép. A diploma belső oldala (Fotó: Komjáthy P.)

4. kép. A diploma külső oldalának rekonstrukciója (Rajz: Lajtos T.)

5. kép. A diploma belső oldalának rekonstrukciója (Rajz: Lajtos T.)

IRODALOMJEGYZÉK

- GROH et al. 2014 S. GROH – O. LANG – H. SEDLMAYER – P. ZSIDI: Neues zur urbanistik der Zivilstadte von Aquincum-Budapest und Carnuntum-Petronell. Auswertung und Archaologische Interpretation der Geophysikalischen Messungen 2011 UND 2012. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 65 (2014) 361–404.
- KIENAST 2009 KIENAST, D.: Römische Kaisertabelle : Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie. Darmstadt, 2009.
- KUZSINSZKY 1900 KUZSINSZKY B.:
- LÁNG 2012 LÁNG O.: Budapest, III. ker., Szentendrei út nyugati oldal. *AqFüz* 18. (2012), p. 117.
- LÓRINCZ 1980 LÓRINCZ B.: Pannonia Superior segédcsapatainak táborhelyei a II. század közepén. *Megjegyzések a 163. évi szőnyi katonai diplomához* Camp Sites of the Auxiliary Troops in the Middle of the Second Century A.D. Notes to the Military Diploma of the Year 163 A. D. *ArchÉrt* 107. (1980), p. 81–85.
- LÓRINCZ 1996 LÓRINCZ, B.: Neue Militärdiplome aus Pannonien. *ZPE* 111. (1996), p. 259–268.

A FRAGMENT OF A ROMAN MILITARY DIPLOMA FROM THE CIVIL TOWN OF AQUINCUM

In the summer 2014 intensive metal detectorist survey was conducted on the Western part of the Roman civil town of Aquincum.⁸

The main goal of the project was to systematically collect and document all the surface finds from the area intensively plundered by illegal treasure hunters since the usage of metal detectors became widespread. The work was sponsored by the National Cultural Fund (NKA). The area was geophysically surveyed by Stefan Groh and Helga Sedlmayer (Archaeological Institute of Austria) in 2012.⁹

THE TABLET

During the survey in June 2014, a small fragment of Roman military diploma was found. The tablet made of fine quality bronze is inscribed on both sides. It is 2 × 1,3 cm and 0,1 cm thick. It is the upper left part of the first tablet of the diploma. On the left side a framing line is visible.

TABELLA I. EXTRINSECUS

[- - -]
IMP[- - -]
NI[- - -]
II D[- - -]
POT[- - -]
POT[- - -]
EQVI[- - -]

TABELLA I. INTUS

[- - -]CAES M [- - -]
[- - -]ONT MA[- - -]
[- - -]ES L[- - -]

Although the imperial titulature is highly fragmentary the remaining letters permitted its firm reconstruction. The letters POT, both preserved in the 4. and 5. lines of the texts, are unambiguously assigning that the text is referring to two emperors: Marcus Aurelius and Lucius Verus. The lines can be reconstructed as following:

⁸ The project was directed by Paula Zsidi, the field work was coordinated by Gábor Lassányi. The main part of the metal detectorist survey was done by Lajos Sándor with help of volunteers.

⁹ LÁNG 2012; GROH et al. 2014.

TABELLA I. EXTRINSECUS

1. [Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) Armeni(acus)]
2. [pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) XVIII imp(erator) II co(n)s(ul) III et]
3. IMP(erator) [Caes(ar) L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus) Arme-]
4. NI[acus trib(unicia) pot(estate) IIII imp(erator) II proco(n)s(ul) co(n)s(ul)]
5. II D[ivi Antonini f(ilii) divi Hadriani ne]
6. POT[es divi Traiani parthici prone]
7. POT[es divi Nervae abnepotes]
8. EQVI[tibus et pediti]bus qui militaverunt in]

TABELLA I. INTUS

1. [Im]P(erator) CAES(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) Armeni(acus)]
2. [p]ONT(ifex) MA[x(imus) trib(unicia) pot(estate) XVIII imp(erator) II co(n)s(ul) III et]
3. [Imp(erator) Ca]ES(ar) L(ucius) [Aurelius Verus Aug(ustus) Armeni(acus)]

DATING

Based on the number two as the consular date surviving in the 5th line on the outer part of the tablet, the diploma can be dated between 161 and 167 AD, and this date can be refined with the epithet Armeniacus, which became the part of the ti-

tlature of the coregents from the fall of 164. The epithet Parthicus Maximus was added to their imperial titulature in summer of 165, and Medicus in summer of 166. The reconstruction of the missing part of the tablet makes it unlikely that these later two, rather long epithets were once present on the diploma, so it can be dated more closely between the fall of 163 and the summer of 165, or possibly end of 166 AD.

ANALOGUES

As only the small part of the imperial titulature survived on the tablet, we have no data on the province and the troops formally mentioned in the texts. Two military diploma of similar age found in Pannonia are published. One is dated to 163 from Brigetio¹⁰ the other is dated to 163-64 is from an unknown area of Hungary.¹¹

SUMMARY

The new military diploma found in the Western part of the civil town of Aquincum can be dated between 163 and 165, or possibly 166 AD,¹² from the cor-reign of Marcus Aurelius and Lucius Verus. Together with a tablet found in 1899, dated to 211 AD, this is the second military diploma found in the area of the municipium.¹³

¹⁰ LŐRINCZ 1980

¹¹ LŐRINCZ 1996. 259-261.

¹² KIENAST 2009. 144.

¹³ KUZSINSZKY 1900. 167; CIL XVI, 136.